

EDICIÓ: Grup de divulgació de la història de Fals, Associació Cultural i Recreativa de Fals
COL·LABORACIÓ: Ajuntament de Fonollosa, Cooperativa UMAC, Arxiu Comarcal de Manresa

ASSOCIACIÓ CULTURAL I RECREATIVA DE FALS
Carrer de les escoles, s/n
08259 Fals (Fonollosa)
Telèfon: 938368003

El contingut d'aquesta edició és de divulgació de la història local del poble de Fals. En cap cas es vol ferir la sensibilitat de ningú i, serà d'agrair que qualsevol errada o inexactitud en els escrits, sigui comunicada als redactors de Falcha.

Els Cardona

Durant una bona part de la seva història el terme del castell de Fals va estar sota el domini senyorial de la casa de Cardona. El domini es va iniciar l'any 986 quan el comte Borrell II de Barcelona va cedir als vescomtes d'Osona el castell de Cardona amb els territoris que depenien d'ell, un dels quals era el castell de Fals. La construcció de castells i torres i la repoblació d'aquesta part del país era una estratègia militar dels comtats cristians, enfrontats al regne musulmans que ocupaven la major part de la península ibèrica. El riu Cardener marcava una frontera simbòlica entre els dos móns, però en realitat hi havia una ampla franja de terreny, poc poblada, sotmesa a incursions esporàdiques d'uns i altres. En aquest context cal emmarcar

la funció de les Torres de Fals i d'altres de similars que es troben en aquesta zona de frontera.

Per tal d'exercir el domini en una zona tan extensa, els vescomtes delegaven una part del seu poder en homes nobles de la seva confiança, a qui encarregaven la defensa d'un castell. El castlà residia al castell i garantia la seguretat dels habitants del terme amb un reduït nombre de soldats. Tenia també prerrogatives per impartir justícia i recaptar els censos dels pagesos.

Estava obligat tothora a acudir a la crida del seu senyor quan aquest necessitava homes armats per anar a la guerra. Amb el temps, aquest càrrec de castlà va esdevenir hereditari.

Alguns dels membres de la família que tenia enfeudat el castell de Fals, i que havien adoptat com a cognom el

Escut de la vila de Cardona (1724)

nom del lloc, van exercir força influència sobre els afers dels Cardona. Destaca sobretot Bonfill de Fals, marmessor i home de confiança de la vescomtessa Engúncia, i tutor d'un dels seus néts, aquell que posteriorment esdevindria bisbe de Barcelona i vescomte de Cardona amb el nom de Folc II.

Tornant als inicis, Guadall II i la seva muller Ermetruit van passar el vescomtat d'Osona al seu fill Ermemir II el 980. En morir aquest el 1010, el va succeir el seu germà Ramon I, marit d'Engúncia, el testament de la qual és molt important perquè documenta per primera vegada la capella de Santa Maria del Grau i els masos de Montconill i la Sala (ara Massana) de Fals.

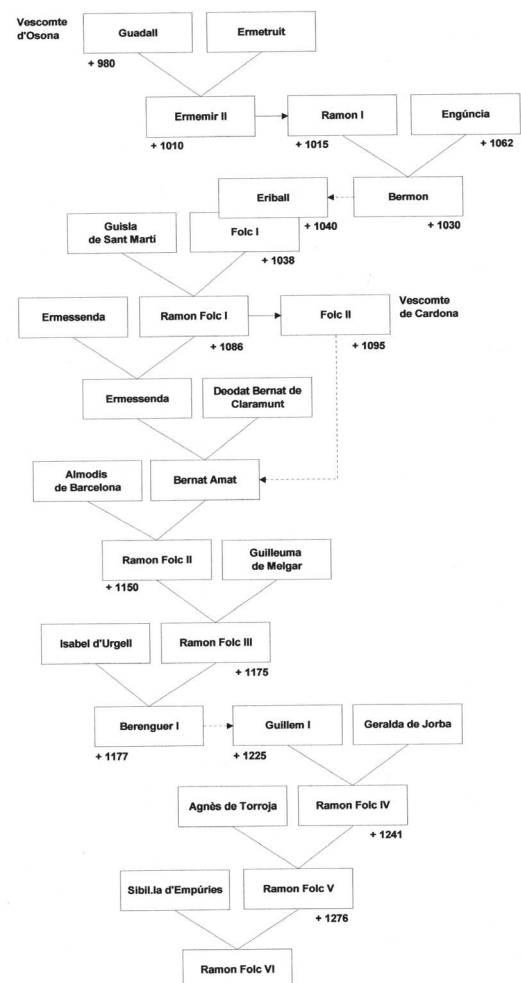
Entre els anys 1015 i 1030 el vescomte va ser Bermon, el qual és cèlebre perquè va donar una forta empenta a la construcció de la col·legiata de Cardona. Va ser seguit pels seus germans Eriball i Folc I. Eriball era una persona important de l'època, sobretot des del seu nomenament el 1035 com a bisbe d'Urgell. Folc I va morir assassinat el 1038, un crim que va moure molta polseguera. El següent va ser Ramon Folc I, fill de Folc I i Guisla, que ja es titulava vescomte de Cardona i que va morir a la guerra el 1086. El seu germà Folc II, criat a Fals com hem vist, era eclesiàstic i no va deixar descendents.

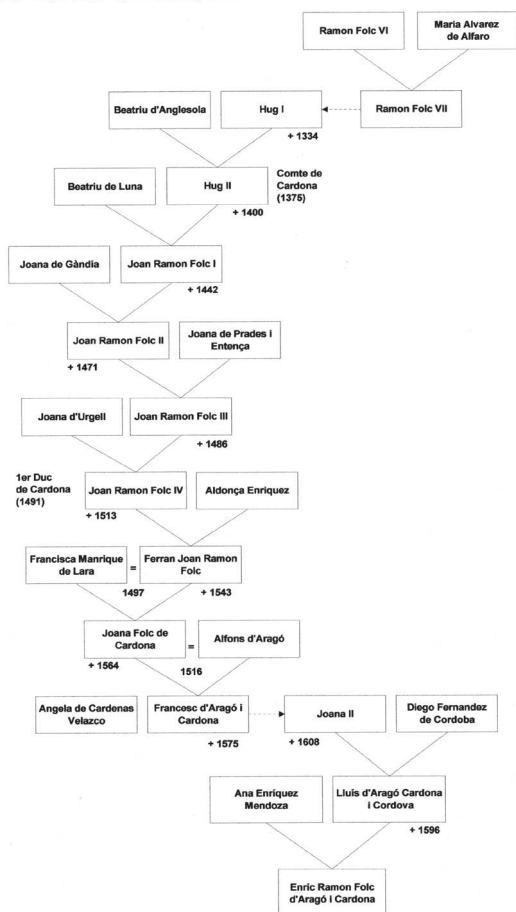
El títol va desviar-se aleshores cap a la branca d'Ermessenda, filla de Ramon Folc i Ermessenda. Un fill d'aquesta i de Deodat Bernat de Claramunt va ser Bernat Amat, el següent vescomte. Casat amb Almodis, una germana de Ramon Berenguer, Comte de Barcelona, va tenir a Pere Bernat, el qual va canviar-se el nom i va ésser conegut com Ramon Folc II. Aquest va participar en diverses campanyes militars d'expansió del Comtat de Barcelona cap al sud i cap a occident. En concret va prendre part en la conquesta de Tortosa el 1148 i de Lleida el 1149.

Ramon Folc III va emparentar-se el 1151 amb Isabel, filla del Comte d'Urgell. El 1175 va ser mort a traïció pel trobador Guillem de Berguedà. El fill i hereu Ramon Folc s'havia mort abans que el pare, de manera que l'herència es va desplaçar cap a Berenguer I. Només va ser cap dels Cardona durant un any. Va ser enterrat en un panteó al monestir de Poblet i va deixar dues filles, que portaven els curiosos noms de Catalana i Anglesa.

Va ocupar el lloc el seu germà Guillem I. Aquest va participar el 1212 en la transcendental batalla de les Navas de Tolosa, quan una confederació de reis cristians de Catalunya, Aragó, Lleó i Castellà va vèncer als musulmans, decantant de manera decisiva el signe de la Reconquesta. També va cavalcar al costat del rei Pere el dia que aquest va ser derrotat i mort a Muret. Va ser un dels primers nobles catalans que va jurar fidelitat al futur Jaume I.

Ramon Folc IV va casar-se el 1217 amb Agnès de Torroja, matrimoni que va comportar un notable increment de les possessions dels Cardona. Aquest vescomte va abandonar la seva residència habitual al castell de Cardona, un indret massa inhòspit i allunyat, i la va fixar al palau castell d'Arbeca. En morir el 1241 va ser succeït per Ramon Folc V, primer casat amb Esclarmunda de Foix i després amb Sibila d'Empúries. Les aliances amb els parents de la primera muller, li van fer prendre part activa en la pugna que els comtes reis catalans tenien pel comtat de Foix, a l'altre banda dels Pirineus.

Ramon Folc VI va ser conegut com "el Vinculador", perquè va unir totes les possessions disperses, de manera que els seus successors no les poguessin dividir ni per herència ni per venda. Va tenir dos fills legítims de la seva segona muller Maria Alvarez de Alfaro, i set d'il·legítims de la seva amant na Flor de Pontiac. Va morir relativament jove, de tal manera que durant molts anys va controlar els afers del vescomtat la seva vídua.

Ramon Folc VII no va deixar descendents, així que el títol va passar al seu germà Hug I, que dos anys més tard també moriria. Hug II que només tenia sis anys quan van enterrar el pare, va quedar sota la tutela de la seva mare Beatriu d'Anglesola. Hug o Huguet va casar-se dues vegades; primer amb Blanca d'Aragó, amb qui va tenir una filla, i a continuació amb Beatriu de Luna, una néta del rei Jaume I. Amb la Beatriu va tenir 4 fills i 6 filles. El 1375, pels bons serveis prestats a la corona, el rei Pere III li va concedir el títol de Comte de Cardona.

El 1400 el Comtat va passar a Joan Ramon Folc I. Aquest es va casar a Cardona el 1391 amb Joana de Gàndia. La festa va ser espectacular amb tornejos de cavallers i altres espectacles. Hi van ser convidats els síndics o representats dels diversos castells del Comtat de Cardona, entre els quals hi havia el síndic de Fals. Aquest comte va ser una peça important en la política del seu temps. Va ostentar el càrrec d'Almirall d'Aragó, i com a tal va encapçalar la flota de galeres que el 1423 va assetjar i conquerir Nàpols. Va voler ser enterrat a l'església de Sant Vicenç de Cardona, i allà encara es conserva un sepulcre de marbre que li va fer

construir un descendent seu al segle XVII. En la part frontal del panteó es poden llegir tots els seus títols.

Joan Ramon Folc II va fer un casament molt favorable amb Joana Gonçalba Ximeneç, pubilla de Prades i d'Entença. Joan Ramon Folc III va ser un dels nobles que es va posar al costat del rei Joan durant la cruel guerra civil catalana. El 1643 va ser nomenat Capità General del Principat i va encapçalar les tropes en diverses batalles contra els successius candidats de la Generalitat.

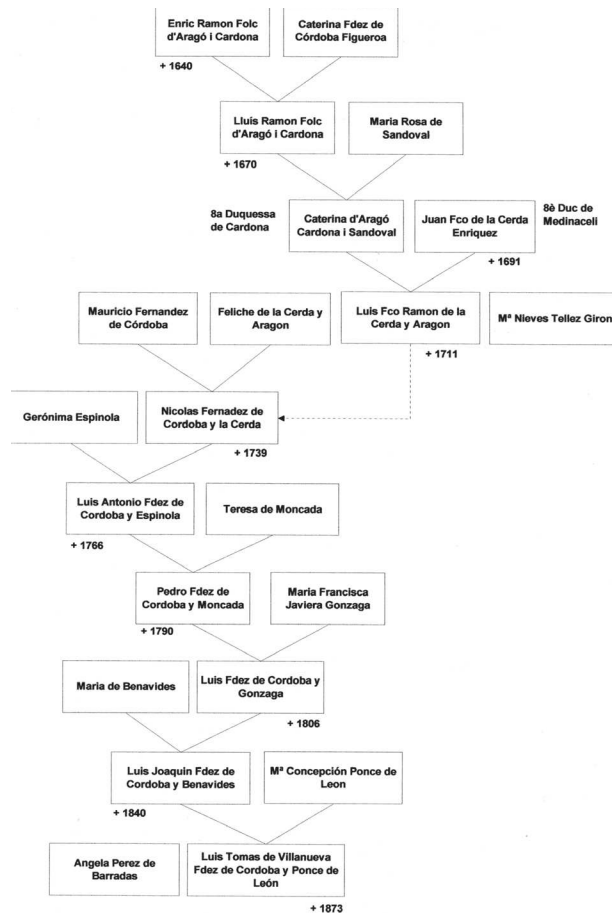
Joan Ramon Folc IV es va trobar en mig de les disputes dinàstiques que van motivar el Concili de Casp. Va rebutjar la corona que li van arribar a oferir els partidaris de Jaume el Dissortat i es va posar de part del candidat de la família castellana dels Trastámara. Fins i tot va enllaçar amb Aldonça Enríquez, una tia del futur Ferran II. Aquesta fidelitat va tenir premi, i el 1491 va ser creat el Ducat de Cardona.

Ferran Joan Ramon Folc es va casar amb Francisca Manrique de Lara, filla del duc de Nájera. El matrimoni només va donar quatre filles. D'un segon matrimoni en van resultar dues filles més, i encara en va tenir una altra d'il·legítima. Va alternar les estades a Arbeca i a Barcelona. El 1519 va rebre de mans de l'emperador Carles V la insígnia del Toisó d'Or, una condecoració, en principi, només reservada a persones de la casa reial. El 1520 va ser nomenat "Grande de España".

Va heretar el títol Joana Folc de Cardona, la qual va casar-se el 1516 amb Alfons d'Aragó, comte d'Empúries i duc de Sogorb, i així es van unir dues de les famílies més nobles de Catalunya. El dot de la Joana va ser de 15.000 ducats d'or. Va engendrar 4 fills i 9 filles, però el seu consort Alfons no en tenia prou i va tenir sis fills més fora del matrimoni. El duc residia al palau d'Arbeca i s'entretenia caçant amb els seus gossos i falcons.

El següent duc va ser Francesc d'Aragó i Cardona, mort el 1575 sense descendència. La seva germana, la duquesa Joana II, es va casar amb un noble castellà, don Diego Fernández de Córdoba, marquès de Comares. Van adoptar l'estil de vida de la cort, la qual cosa els comportava unes despeses superiors als ingressos. Per això, el 1593 la duquesa va demanar als castells de Cardona que creessin conjuntament un censal de 20 mil lliures, avalades per les rendes del salí de Cardona. El 1604, els castells, entre els quals hi havia el de Fals, van haver de crear un altre censal de 30 mil lliures, per pagar les despeses de la senyora.

El seu fill Lluís, casat amb Ana Enríquez, no va arribar a heretar el ducat, perquè va morir abans que els pares, de forma que el títol va passar al nét Enric Ramon Folc. Aquest va estar al costat del rei d'Espanya en el conflicte que hi va haver a Catalunya, conegut com la Guerra dels Segadors, motivat entre d'altres coses, pels abusos dels "tercios" del Conde Duque de Olivares. Va ser nomenat Virrei de Catalunya el 1633 i el 1640. Quan va morir el 1640 a Perpinyà, el va succeir Lluís Ramon Folc. Mentrestant però, els francesos que ocupaven Catalunya va desposseir-lo del ducat i el van donar al mariscal La Mothe. El 1652 el país va tornar a quedar sota el control de la corona espanyola i els Cardona van recuperar els dominis.

Lluís Ramon i la seva muller Mª Rosa de Sandoval van tenir 4 nois i 6 noies, però tots els nois es van morir a la infantesa. Va quedar hereva Caterina d'Aragó, Cardona i Sandoval, la qual va casar-se amb Joan Francisco Tomás de la Cerda Enríquez Portocarrero, vuitè duc de Medinaceli.

D'aquesta manera, el ducat de Cardona va quedar absorbit per una de les famílies més importants de la noblesa espanyola i va perdre el seu caràcter específicament català. A partir d'aquell moment Cardona i les seves de-

pendències no van ser més que una ínfima part de les possessions de la família, escampades per tota la geografia espanyola.

La successió dels ducs de Medinaceli que es mostra en l'arbre genealògic adjunt, s'interromp amb el 15è duc, perquè aleshores el domini senyorial ja havia estat abolit per les lleis dels diversos governs liberals de la nació, si bé encara, de tant en tant, rebrotaven les pretensions dels nobles i eclesiàstics de continuar amb el seu domini senyorial.

De fet, el 14 de març de 1868 encara hi va haver un intent de mantenir la situació de dependència dels pobladors de Fals als hereus de la casa dels Cardona. Aquell dia, el senyor Josep Bros Escrivà, apoderat del Duc de Medinaceli, va convocar a tots els propietaris de Fals a una reunió al Molí de Boixeda, per tal que aquests reconeguessin els drets de senyoria i paguessin els endarreriments dels censos. Els propietaris van ignorar la convocatòria.

Com que la història del poble durant més de vuit segles passa per aquesta família, seria molt interessant poder consultar la documentació del seu arxiu, però dissortadament això és gairebé impossible. El 1615 el duc Enric va encarregar 31 armaris de fusta de noguer per guardar i endreçar els pergamins i documents de la seva família al castell d'Arbeca. Durant la Guerra dels Segadors, l'arxiu va ser traslladat per seguretat a Lucena. El 1660 va retornar a Catalunya, al castell de Falset. El 1714 els papers es van emmagatzemar a la catedral de Tortosa i durant la Guerra del Francès van estar amagats en un palau del carrer Portaferriassa de Barcelona. Després, l'arxiu dels Cardona va passar a Madrid, i el 1961 a Sevilla, on radica una de les branques dels Medinaceli. Es calcula que al Palácio de Pilatos de Sevilla s'hi guarden uns 250 mil documents, però no existeix un catàleg ni l'arxiu està obert als investigadors. L'actual duquesa de la branca madrilenya dels Medinaceli va visitar fa uns anys la vila de Cardona i va prometre que cediria part de la documentació de casa seva a l'Ajuntament, però de moment la seva promesa encara no s'ha fet realitat.